

ΑΡΧΙΜ. ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ ΣΩΜΑΡΑΚΗΣ
PhD ΚΑΙ HDR ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΤΟΥ ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟΥ

Η ΧΡΗΣΗ ΒΙΑΣ ΣΤΟΥΣ ΙΕΡΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ

Τόσο οι κανονικές διατάξεις, όσο και οι προβλεπόμενες από αυτές κανονικές ποινές, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της ευρύτερης ιεράς παράδοσης της Εκκλησίας, πηγάζουν από την Άγία Γραφή (Παλαιά και κυρίως Καινή Διαθήκη), την αποστολική, πατερική και συνοδική παράδοση και αποτελούν έκφραση της όντολογίας της Εκκλησίας. Η ανθρώπινη αδυναμία και ροπή προς το κακό είναι δεδομένη και για τα πιστά μέλη της Εκκλησίας, τα οποία όμως αγωνίζονται με σύμμαχο τη Χάρη που τους χορηγείται με το μυστήριο του βαπτίσματος και των λοιπών μυστηρίων, ώστε να μπορέσουν να κινηθούν από την μεταπτωτική στην προπτωτική κατάσταση, δηλαδή στον αγιασμό, μέσω της προσωπικής καθάρσεως και της άξιας μετοχής στο Σώμα και Αίμα του Κυρίου, το οποίο και συνιστά την όντολογία του εκκλησιαστικού Σώματος. Οι κανονικές ποινές δεν έχουν τον χαρακτήρα που έχουν οι ποινές του κοινού ποινικού δικαίου, το οποίο συνιστά μία καθαρά ανθρωποκεντρική προσπάθεια και έκφραση του μεταπτωτικού ανθρώπου να διακρατήσει όσο είναι δυνατόν ανέγγιχτο τον ανθρώπινο βίο από άδικες ή βίαιες συμπεριφορές, που συχνά του στερούν τη δυνατότητα της αρμονικής και υγιούς διαβίωσης μέσα στην κοινωνία των ανθρώπων. Στις άκραιες μορφές βίας ή αδικίας οι ποινικοί κανόνες και νόμοι αποσκοπούν στην καταστολή των εγκλημάτων, προβλέπουν σκληρά κατασταλτικά μέσα και ποινές, οι οποίες στόχο έχουν την τιμωρία, την καταστολή και τον σωφρονισμό.

Οι κανονικές ποινές όμως, στοχοθετώντας και εκφράζοντας την ειδική προοπτική της σωτηρίας του ανθρώπου, ξεφεύγουν από την καθαρά ανθρωποκεντρική αντίληψη περί καταστολής του εγκλήματος και προσανατολίζονται κυρίως όχι μόνο στην καταστολή της άδικης πράξης, αλλά και στην κάθαρση και θεραπεία από το βαθύτερο πάθος, που οδηγεί στην άδικη πράξη, γι αυτό

καί ὁ χαρακτήρας τῶν κανονικῶν ποινῶν εἶναι πρωτίστως πνευματικός, καθαρ-
τικός, σωτηριολογικός, ἐκκλησιολογικός καί εὐχαριστικοκεντρικός, ἀφοῦ ὁ
οὐσιαστικός στόχος τους εἶναι νά ὀδηγήσουν τό ἐκτραπέν μέλος τῆς Ἐκκλησίας
νά συνειδοποιήσει τό μέγεθος τῆς πτώσεώς του καί διά τοῦ καθαρτικοῦ μέσου
τῆς μετανοίας νά μπορέσει νά μετάσχει ξανά ἀξίως στό Εὐχαριστιακό Σῶμα, γι'
αὐτό καί εἶναι ἔντονος ὁ εὐχαριστικοκεντρικός χαρακτήρας ὅλων τῶν κανονικῶν
ποινῶν, ἀφοῦ ὅλες οἱ ποινές ἔχουν ὡς στόχο τήν ἀκατάκριτη λήψη τῆς Θείας
Εὐχαριστίας. Εἶναι γεγονός ὅτι: «Ὁ εὐχαριστικοκεντρικός χαρακτήρας τῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς ποινῆς ἐκφράζει τό ὅλο πνευματικό καί σωτηριολογικό περιεχόμενο
τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου τῆς Ἐκκλησίας, γι' αὐτό καί εἶναι ξένες πρὸς αὐτό οἱ ποι-
νές τιμωρητικοῦ ἢ ἀνταποδοτικοῦ χαρακτῆρα»¹.

Αὐτό διαπιστώνεται εὐκόλα μέσα ἀπό τί μελέτη τῶν κανονικῶν διατάξεων,
οἱ ὁποῖες στήν πλειοψηφία τους ἐφαρμόζουν συχνότερα τήν ποινή τῆς ἀκοινω-
νσίας, παρὰ ὅποιαδήποτε ἄλλη ποινή. Εἶναι ἡ συχνότερη ποινή, τόσο γιά τούς
κληρικούς ὅσο καί γιά τούς λαϊκούς, ἐνῶ καί οἱ λοιπές ποινές ἢ καί τά πνευ-
ματικά ἐπιτίμια περιστρέφονται γύρω ἀπό τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας
καί στοχεύουν στήν ἐπαναφορὰ τοῦ ἐκτραπέντος μέλους, εἴτε κληρικοῦ, εἴτε
λαϊκοῦ, στήν ἄξια μετοχή σέ αὐτό. Ἀκόμα καί στίς πιό βαριές περιπτώσεις
ἐκτροπῶν ἡ Θεία Εὐχαριστία θά πρέπει νά μεταδίδεται στους πιστούς ὡς τό
τελευταῖο τους ἐφόδιο.

Ὁ πνευματικός λοιπόν χαρακτήρας καί σκοπός τῶν ἱερῶν κανόνων ὁ ὁποῖος
προσδιορίζει καί τόν πνευματικό χαρακτήρα τῶν κανονικῶν ποινῶν, λειτούργη-
σε ἀποτρεπτικά γιά τί χρήση κάθε μορφῆς σωματικῆς βίας πού εἶναι ξένη στήν
κανονική ἀντίληψη τῶν πατέρων τῆς Ἀνατολῆς, σέ ἀντίθεση μέ τήν κανονική
ἀντίληψη ἡ ὁποία διαμορφώθηκε πολύ νωρίς στή Δύση καί ἡ ὁποία μεταξύ
ἄλλων προέβλεπε γιά τούς διαπράξαντας συγκεκριμένα κανονικά παραπτώμα-
τα, κληρικούς καί μοναχούς, τήν κανονική ποινή τῆς μαστιγώσεως².

Τέτοιου εἴδους ὅμως ποινές εἶναι ξένες πρὸς τήν κανονική ἀντίληψη τῆς
Ἐκκλησίας στήν Ἀνατολή, καθῶς, ἀφ' ἑνός δέν συνάδουν μέ τόν πνευματικό
χαρακτήρα τῶν κανονικῶν ποινῶν, ἀφ' ἑτέρου θά μπορούσαν νά ὀδηγήσουν σέ

¹ Β. ΦΕΙΔΑ, *Τεροὶ κανόνες καί καταστατικὴ νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθῆνα 1998, σ. 117.

² GAUDEMET JEAN-BASDEVANT BRIGITTE, *Les canons des conciles mérovingiens (Vie-VIIe siècles)*, *Texte latin de l'édition C. De Clercq. Introduction, Traduction et notes*. [Sources Chrétiennes No 354, τ. 2] éditions du Cerf, Paris, 1989, σ. 433.

μία δικανική αντίληψη περί τιμωρίας. Στους κανόνες λοιπόν της Έκκλησίας στην Ανατολή δέν συναντάμε τίν συγκεκριμένη κανονική ποινή. Μάλιστα, κάθε βίαη προσβολή τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου ἀπαγορεύεται αὐστηρά, ὅπως ὁ αὐτοευνουχισμός ἢ ἡ τύψις-χειροδικία.³ Ἐν ἀπαγορεύεται ἐκ μέρους τῶν κληρικῶν ἢ χειροδικία, δηλαδή τά χτυπήματα πρὸς τρίτους, πόσο μᾶλλον αὐτά ἀπαγορεύονται καί πρὸς τό ἴδιον σῶμα. Στίν ἀσκητική βέβαια παράδοση τῆς Έκκλησίας στίν Ανατολή ἀπαντῶνται τέτοιες μορφές ἀκραίων ἀσκητικῶν ἀγῶνων μέ τί χρήση σωματικῆς βίας, ὑπό μορφή χτυπημάτων γιά τίν περιστολή τῶν παθῶν, ὅμως αὐτές δέν υἰοθετήθηκαν ἐπίσημα ἀπό τίν κανονική παράδοση τῆς Έκκλησίας.

Ἐτσι, ἡ Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδος μέ τόν 1ο ἥδη κανόνα³ τῆς ἀπαγορεύει τόν ἐκούσιο εὐνουχισμό, θεωρῶντας ὅτι τά πρόσωπα πού αὐτοευνουχίσθηκαν εἶναι ἀνάξια γιά τί λήψη τῆς ἱερωσύνης. Ὁ ἀκούσιος ὅμως εὐνουχισμός, ὁ ὁποῖος συνέβη ἀπό ἐξωτερικούς παράγοντες, ἀνεξαρτήτους τῆς βουλήσεως τοῦ ὑποψηφίου, ὅπως εἶναι οἱ ἱατρικοί λόγοι, δέν ἀποτελεῖ κώλυμα ἱερωσύνης. Ὁ παραπάνω κανόνας ἀντιμετωπίζει ὄχι μόνο τό συγκεκριμένο φαινόμενο τοῦ αὐτοευνουχισμοῦ, ἀλλά θέτει καί τίς προϋποθέσεις ἐνός γνήσιου ἀσκητισμοῦ, ἀφοῦ προφανῶς ὁ ἐκούσιος εὐνουχισμός λάμβανε χώρα γιά ἀσκητικούς λόγους. Τό φαινόμενο τοῦ αὐτοευνουχισμοῦ γιά ἀσκητικούς λόγους φαίνεται ὅτι εἶχε λάβει μεγάλες διαστάσεις. Γι' αὐτό καί, παρά τό γεγονός ὅτι εἶχε ἥδη ἀπαγορευθεῖ μέ τούς 21ο, 22ο, 23ο καί 24ο ἀποστολικούς κανόνες, ἐν τούτοις ἔρχεται ἡ Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδος νά ἐπαναλάβει τίν ἀπαγόρευση μέ τόν πρῶτο ἥδη κανόνα τῆς.

Ἡ μί χρήση βίας ἀπό κληρικούς δέν ἀπευθύνεται μόνο στόν ἑαυτό τους, ἀλλά καί πρὸς τρίτους. Γι' αὐτό καί συγκεκριμένοι κανόνες ἀπαγορεύουν στους κληρικούς τί χρήση βίας πρὸς τρίτους ὅπως οἱ: 27ος, 55ος, 56ος, 57ος ἀποστολικοί καί οἱ 5ος Ἀντιοχείας, 57ος, 62ος, 76ος, 83ος καί 99ος τῆς Καρθαγένης. Ὁ 27ος μάλιστα ἀποστολικός κανόνας ἀπαγορεύει μέ ἀπόλυτο τρόπο καί μέ τίν ἀπειλή τῆς καθάρσεως τί χρήση βίας, ἀπό τούς κληρικούς πρὸς τούς λαϊκοῦς.

³ Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἱατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετιμήθη, οὗτος μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ. Εἰ δέ τις ὑγιαῖνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καί ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον, πεπαυσθαί προσήκει· καί ἐκ τοῦ δεδρο, μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προάγεσθαι. Ὡσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτιθευόντων τὸ πρᾶγμα, καί τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν εἴρηται· οὕτως, εἴ τινες ὑπὸ βαρβάρων, ἢ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὐρίσκοντο δὲ ἄλλως ἄξιοι τοὺς τοιούτους εἰς κλῆρον προσίεται ὁ κανὼν (καν. 1) ΡΑΛΛΗ- ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα*, Β', σ. 114.

Κανένα χτύπημα, ακόμα και για δίκαιο σωφρονισμό, δέν δικαιολογεί και δέν δικαιώνει τί χρήση σωματικής βίας εκ μέρους τών κληρικῶν. Ἡ θέσπιση τοῦ παραπάνω κανόνα ἐδράζεται στήν τυπολογική σχέση τοῦ κληρικοῦ μέ τόν Χριστό. Ὁ κάθε κληρικός ὀφείλει νά μιμείται τόν Χριστό, τοῦ ὁποίου τίν ἱερωσύνη φέρει, καί ὁ ὁποῖος «τυπτόμενος οὐκ ἀντέτυπτε, λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπεῖλει»⁴.

Ἀργότερα, ἡ Πρωτοδευτέρα σύνοδος τό 891 μέ τόν 9ο κανόνα της⁵, ἐρμηνεύοντας τόν παραπάνω ἀποστολικό κανόνα, θά διασαφήσει καί θά πει ὅτι χρήση βίας κάνει, ὄχι μόνο ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος γίνεται αὐτόχειρας, ἀλλά καί ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θά προτρέψει ἄλλους στή χρήση σωματικής βίας. Αὐτός θά πρέπει νά ἐπιτιμᾶται μέ τό ἴδιο ἐπιτίμιο μέ τό ὁποῖο ἐπιτιμᾶται καί ὁποῖος ἀσκει ἄμεση βία. Οἱ ἱεροὶ κανόνες ἔχουν ὡς στόχο τί θεραπεία τοῦ πάθους, «τόν ἄλογον θυμόν», ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης⁶, καί ὄχι τίν τιμωρία τοῦ ἐκτραπέντος, γι' αὐτό καί ὁ συγκεκριμένος κανόνας ἐστιάζει κυρίως στήν πρόθεση καί ὄχι στήν πράξη.

Ἀπό τίν ἄλλη πλευρά, βία ἐνδέχεται νά χρησιμοποιήσουν καί λαϊκοὶ ἀπέναντι σέ κληρικούς ἢ στήν Ἐκκλησία γενικότερα καί μάλιστα μέ ἀκράιο τρόπο. Στίς περιπτώσεις αὐτές, τόσο ὁ 5ος κανόνας τῆς συνόδου τῆς Ἀντιοχείας, ὅσο καί ὁ 9ος τῆς Πρωτοδευτέρας⁷, ὀρίζουν ὅτι μπορεῖ νά ζητηθεῖ ἡ συνδρομή τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας προκειμένου μέ τίν ἐπέμβασή της νά περιοριστεῖ καί νά κατασταλεῖ ἡ βίαιη συμπεριφορά, ἡ ὁποία εἶναι δυνατόν κάποιες φορές νά προκαλέσει σοβαρά προβλήματα τόσο σέ ἐκκλησιαστικά πρόσωπα, ὅσο καί στήν Ἐκκλησία γενικότερα.

Ἐκτός ὅμως ἀπό τί χρήση σωματικής βίας, οἱ ἱεροὶ κανόνες ἀπαγορεύουν στους κληρικούς κάθε βαθμοῦ καί τί χρήση λεκτικῆς βίας ἡ ὁποία μπορεῖ νά λαμβάνει τί μορφή τῆς ἐξύβρισης. Ὁ 55ος ἀποστολικός ὀρίζει: «*Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσοι τὸν ἐπίσκοπον, καθαιρεῖσθω· ἄρχοντα γὰρ τοῦ λαοῦ σοῦ οὐκ ἐρεῖς κακῶς*»⁸.

⁴ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Β΄*, σ. 34.

⁵ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Β΄*, σ. 679.

⁶ ΠΗΛΛΙΟΝ, σ. 354.

⁷ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Β΄*, σ. 679.

⁸ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Β΄*, σ. 73.

Ὁ 56ος: «Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω»⁹.

Ὁ 57ος: «Εἴ τις κληρικὸς χωλὸν, ἢ κωφόν, ἢ τυφλόν, ἢ τὰς βάσεις πεπληγμένον χλευάσει, ἀφοριζέσθω. Ὡσαύτως καὶ λαϊκός»¹⁰.

Ἡ ὁποιαδήποτε, λοιπόν, μορφή ἐξύβρισης ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν κληρικῶν ἀπαγορεύεται ἀπολύτως καὶ ἐπιτιμᾶται αὐστηρὰ ἀπὸ τοὺς ἱερούς κανόνες καὶ κυρίως στὴν περίπτωση ἐξύβρισης τῶν ἐπισκόπων τους. Στὴν περίπτωση αὐτὴ προβλέπεται ἀκόμα καὶ καθάρσιμη γιὰ τοὺς ὑβριστές, ἐφόσον οἱ ἐπίσκοποι πρέπει νὰ χαίρουν περισσότερης τιμῆς, διότι εἶναι «εἰς τύπον καὶ τόπον Χριστοῦ». Ἡ ἐξύβριση ἐπίσης ἐκ μέρους τῶν κληρικῶν ὁποιοῦδήποτε ἄλλου συγκληρικοῦ τους ἢ λαϊκοῦ καί, κυρίως, ὧν πάσχουν ἀπὸ κάποια σωματικὴ ἀναπηρία ἐπιτιμᾶται μὲ ἀκοινωνησία. Σχολιάζοντας ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης τοὺς παραπάνω κανόνες ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐξύβριση ἀποτελεῖ ἀντικανονικὴ συμπεριφορὰ, ἡ ὁποία θὰ πρέπει νὰ ἀποφεύγεται, τόσο ἀπὸ τοὺς κληρικούς ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς λαϊκούς, ὄχι μόνο ὅταν αὐτὴ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς κληρικούς καὶ στοὺς ἀναπήρους, ἀλλὰ καὶ στὶς περιπτώσεις προσβολῆς τῶν σαρκικῶν γονέων καὶ τῶν πνευματικῶν πατέρων. Ἄν στὴν περίπτωση τῆς ἐξύβρισης τῶν σαρκικῶν γονέων τὸ *Λευιτικὸ* στὴν Παλαιὰ Διαθήκη προέβλεπε τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου, στὴν περίπτωση τῶν χριστιανῶν, ἡ στέρηση τῆς Θείας Κοινωνίας λογίζεται ὡς ἀληθινὸς θάνατος¹¹.

Ἡ χρῆση σωματικῆς βίας θὰ πρέπει νὰ ἀποφεύγεται παντελῶς τόσο ἀπὸ τοὺς κληρικούς, ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς λαϊκούς, διότι μπορεῖ νὰ ἔχει ὡς ἐπακόλουθο τὸν θάνατο, ἀκόμα καὶ ἂν αὐτὸ δὲν ἦταν στὴν πρόθεση τοῦ ἀσκήσαντος τὴ βία, ὅπως ὀρίζει ὁ 25ος ἀποστολικὸς κανόνας¹². Ἡ κανονοθεσία τῆς Ἐκκλησίας διέκρινε πάντοτε ἀνάμεσα στὸν ἐκούσιο καὶ τὸν ἀκούσιο φόνο. Τόσο ὁ Μ. Βασίλειος, ὅσο καὶ ὁ Γρηγόριος Νύσσης, διακρίνουν στοὺς κανόνες τους τὶς περιπτώσεις ἀνάμεσα στὴν ἐκούσια καὶ στὴν ἀκούσια πρόκληση τοῦ θανάτου (βλ. 8ο κανόνα Μ. Βασιλείου καὶ 5ο Γρηγορίου Νύσσης)¹³. Ἡ ἀκούσια πρόκληση θανάτου ναὶ μὲν ἐπιτιμᾶται μὲ ἐλαφρύτερη κανονικὴ ποινὴ ἀλλὰ σίγουρα δὲν

⁹ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Β'*, σ. 73.

¹⁰ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Β'*, σ. 74.

¹¹ ΠΗΛΛΑΙΟΝ, σ. 72.

¹² «Εἴ τις κληρικὸς, ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κρούσματος ἀποκτείνῃ, καθαραιέσθω διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω», ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Β'*, σ. 32.

¹³ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ'*, σσ. 112-114.

αΐρει τά αποτελέσματα τῆς πράξης. Ἡ ἐπιβολή τῆς κανονικῆς ποινῆς γιά τούς φονεῖς διαφέρει ἀπό τί μία περίπτωση στήν ἄλλη. Ἐτσι, ὁ 22ος κανόνας τῆς συνόδου τῆς Ἀγκύρας προβλέπει γιά τούς ἐκούσιως φονεύσαντας διά βίου ἀκοινωνησία¹⁴. Μόνο στό τέλος τῆς ζωῆς του θά μπορεῖ νά κοινωνήσῃ ὁ φονεάς. Ὁ δέ 23ος κανόνας¹⁵ τῆς ἰδίας συνόδου προβλέπει γιά τούς ἀκούσιους φονεῖς ἑπτὰ ἔτη ἀκοινωνησίας. Ὁ Μ. Βασίλειος ὁμως ὀρίζει μέ τόν 56ο κανόνα του εἴκοσι ἔτη ἀκοινωνησίας γιά τούς ἐκούσιους φονεῖς καί δέκα χρόνια ἀκοινωνησίας γιά τούς ἀκούσιως φονεύσαντας¹⁶. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης μέ τόν 5ο κανόνα του ὀρίζει ὅτι ὁ ἐκούσιος φονιάς θά πρέπει νά ἐπιτιμᾶται μέ 27 ἔτη ἀκοινωνησίας καί ὁ ἀκούσιως φονεύσας μέ 9 ἔτη ἀκοινωνησίας¹⁷. Σέ κάθε περίπτωση ὁμως εἶναι στήν κρίση τοῦ πνευματικοῦ νά διακρίνει, ἀνάλογα μέ τίν μετάνοια τοῦ φονέα, ἄν θά μειώσει καί πόσο τίν ποινή τῆς ἀκοινωνησίας.

Ὅσον ἀφορᾷ στούς κληρικούς καί μοναχοῦς οἱ κανονικές διατάξεις ἀπαγορεύουν σέ αὐτούς τί στρατεύση (βλ. τούς ἀποστολικούς κανόνες 6, 81, 83, τῆς Δ΄ Ὁικ. Συνόδου 3 καί 7, τῆς Πρωτοδευτέρας 11, τῆς Καρθαγένης 18 καί τῆς Ζ΄ Ὁικ. Συνόδου 10) ὄχι μόνο γιά τίν ἀποφυγή ἀναλίπεως κοσμικῶν φροντίδων καί ἀξιομάτων, ἀλλά καί γιά τίν ἀποφυγή χρήσης βίας καί ὄπλων ἢ ἐμπλοκῆς σέ πολεμικές ἐνέργειες, ἐφόσον γιά τούς κληρικούς ἀποτελεῖ κανονικό κώλυμα λήψεως ἢ διατηρήσεως τῆς ἱερωσύνης τους, ὄχι μόνο ὁ ἐκούσιος, ἀλλά καί ὁ ἀκούσιος φόνος, ὅπως ὀρίζει ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης στόν 5ο κανόνα του¹⁸. Ὁ Μ. Βασίλειος μέ τόν 55ο κανόνα¹⁹ του ὀρίζει ὅτι ἀκόμα καί ὁ ἐν ἀμύνη φόνος, ὅπως στήν περίπτωση ἀντιστάσεως σέ ληστές, ἀποτελεῖ αἰτία καθαιρέσεως γιά τούς κληρικούς, ἐνῶ γιά τούς λαϊκοῦς ἐπιτιμᾶται μέ τριετῆ ἀκοινωνησία. Βασική ἀρχή γιά τίν κανονική αὐτή ἀντίληψη καί ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος ἀποτελεῖ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου «ὁ λαβών μάχαιρα, ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανεῖται». Ἡ συμμετοχή ὁμως στήν ἄμυνα τίν ὁποῖα ὀφείλει ἓνα ἔθνος νά προβάλλει ἀπέναντι στόν ἐπιτιθέμενο ἐχθρό δέν λογίζεται ὡς φόνος δοθέντος ὅτι ὁ ἀγῶνας αὐτός γίνεται γιά τίν ἐπικράτηση τοῦ δικαίου. Ὁ Μ. Βασίλειος στόν 13ο κανόνα του ὀρίζει ὅτι

¹⁴ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Γ΄*, σ. 65.

¹⁵ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Γ΄*, σσ. 65-66.

¹⁶ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ΄*, σ. 215.

¹⁷ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ΄*, σσ. 314-317.

¹⁸ ΠΗΔΑΛΙΟΝ, σσ. 657-658.

¹⁹ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ΄*, σ. 212.

«Τὸὺς ἐν πόλέμοις φόνους οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ σύγγνωμν δίδόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. Τάχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλεύειν, ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθαρούς, τριῶν ἐτῶν τῆς κοινωρίας μόνης ἀπέχεσθαι»²⁰.

Στὶς περιπτώσεις τῶν φονέων συναριθμοῦν οἱ ἱεροὶ κανόνες καὶ τὶς γυναικες οἱ ὁποῖες μὲ διαφόρους τεχνητούς τρόπους προκαλοῦν τὴν διακοπὴ τῆς κύησός τους, δηλαδή θανατώνουν τὰ ἔμβρυά τους. Ἡ βίαπν διακοπὴ τῆς κύησης βλάπτει τόσο τὸ ἔμβρυο, ὅσο καὶ τὴ γυναῖκα ἢ ὁποῖα προβαίνει σὲ αὐτὴν τὴν πράξη, γιὰ τὴν ὁποῖα ὑπεύθυνη δὲν εἶναι μόνο αὐτή, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τῆς χορήγησε τὸ φάρμακο, ὅπως τονίζει ὁ Μ. Βασίλειος στὸν 2ο κανόνα του²¹. Ἡ χορήγηση τέτοιου φαρμάκου λογίζεται ὡς συνέργεια σὲ φόνο γι' αὐτὸ ὁ 91ος κανόνας τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691) ὀρίζει ὅτι «Τὰς τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσας φάρμακα, καὶ τὰς δεχομένας τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια, τῷ τοῦ φονέως ἐπιτιμῷ καθυποβάλλομεν»²². Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι στὸ Βυζάντιο ἀκόμα καὶ ἡ πολιτικὴ νομοθεσία (*Βασιλικά*, βιβλ. 6, τίτλ. 39, κεφ. α') εἶχε υἱοθετήσει ἀκριβῶς τὴν ἴδια στάση ἀπέναντι στὶς ἀμβλώσεις, ὥστε τόσο ὁ χορηγίας, ὅσο καὶ ἡ λαμβάνουσα φάρμακα γιὰ ἀμβλωση νὰ καταλογίζονται ὡς φονεῖς²³.

Παρά τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ὅσοι χορηγοῦν καὶ ὅσοι λαμβάνουν φάρμακα γιὰ ἀμβλωση ἐπιτίπτουν στὴν κατηγορία τῶν ἐκουσίων φονέων, ἐν τούτοις ὁ Μ. Βασίλειος μὲ τὸν 2ο κανόνα του ὀρίζει γι' αὐτούς τὸ ἐπιτίμιο τῶν ἀκουσίων φονέων, δηλαδή ὄχι ἐφ' ὄρου ζωῆς ἀκοινωνσία, ὅπως ὀρίζει ὁ 22ος κανόνας τῆς Ἀγκύρας, οὔτε 20 ἔτη ἀκοινωνσίας ὅπως ὀρίζει ὁ ἴδιος στὸν 56ο κανόνα του γιὰ τοὺς ἐκούσιους φονεῖς, ἀλλὰ 10 ἔτη ἀκοινωνσίας μὲ τὴν ἐπιφύλαξη ὅτι θὰ προσμετρηθεῖ στὸν καταλογισμό τοῦ χρόνου ἀκοινωνσίας καὶ ὁ τρόπος τῆς μετανοίας «Ἡ φθειράσα κατ' ἐπιτίδευσιν, φόνου δίκην ὑπέχει, ἀκριβολογία δὲ ἐκμεμορφωμένου καὶ ἀνεξεικονίστου παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐκδικεῖται οὐ μόνον τὸ γεννηθισόμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἑαυτῇ ἐπιβουλεύσασα, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἑναποθνήσκουσι ταῖς τοιαύταις ἐπιχειρήσεσιν αἱ γυναῖκες. Πρόσεστι δὲ τούτῳ καὶ ἡ φθορὰ τοῦ ἐμβρύου, ἕτερος φόνος κατὰ γε τὴν ἐπί-

²⁰ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ'*, σ. 131.

²¹ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ'*, σ. 96.

²² ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Β'*, σσ. 518-519.

²³ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Β'*, σ. 519. ΠΗΔΑΛΙΟΝ, σ. 299.

νοιαν τῶν ταῦτα τολμώντων. Δεῖ μέντοι μὴ μέχρι τῆς ἐξόδου παρατείνειν αὐτῶν τὴν ἐξομολόγησιν, ἀλλὰ δέχεσθαι μὲν μετὰ τὸ μέτρον τῶν δέκα ἐτῶν, ὀρίζειν δὲ μὴ χρόνω, ἀλλὰ τρόπῳ τῆς μετανοίας τὴν θεραπείαν»²⁴.

Στὴν κατηγορία τῶν ἐκουσίων φονέων ἐντάσσεται καὶ ἡ γυναῖκα ἡ ὁποία, ἀφοῦ γεννήσει, παραμελήσει σέ τέτοιο βαθμὸ τό κυθὲν βρέφος, μὲ ἀποτέλεσμα αὐτὸ νά ὀδηγηθεῖ στὸν θάνατο. Αὐτὰ ὀρίζει ὁ Μ. Βασιλεῖος μὲ τὸν 33ο καὶ 52ο κανόνα του. «Ἡ τοῦ κυήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα, εἰ μὲν δυναμένη περισώσασθαι κατεφρόνησεν, ἢ συγκαλύψει ἐντεῦθεν τὴν ἀμαρτίαν νομίζουσα ἢ καὶ ὄλως θηρώδει καὶ ἀπανθρώπῳ λογισμῷ χρησαμένη, ὡς ἐπὶ φόνῳ κρινέσθω· εἰ δὲ οὐκ ἠδυνήθη περιστεῖλαι καὶ δι' ἐρημίαν καὶ ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων διεφθάρη τὸ γεννηθὲν, συγγνωστὴ ἢ μήτηρ»²⁵.

Μάλιστα, οἱ ἐρμηνευτὲς τοῦ 52ου κανόνα τοῦ Μ. Βασιλείου διαλαμβάνουν ὅτι στίς περιπτώσεις τῶν ἐκουσίων φονέων θά πρέπει νά συγκαταλεχθοῦν καὶ οἱ μητέρες, οἱ ὁποῖες ἐγκατέλειψαν σέ ἔρημο μέρος τὰ βρέφη τους γιὰ νά πεθάνουν, ἄσχετα ἂν αὐτὰ διεσώθησαν ἀργότερα ἀπὸ περαστικούς²⁶.

Μία ἄλλη περίπτωση ἀσκίσεως βίας, ἡ ὁποία μνημονεύεται καὶ ἐπιτιμᾶται ἀπὸ τοὺς ἱερούς κανόνες εἶναι ἡ βία ἄρπαγὴ γυναῖκας κατὰ τὴν ὁποία δὲν συντρέχει ἡ ἐλεύθερη συγκατάθεση τῆς ἢ τῶν κηδεμόνων τῆς ἢ τῶν ὑπεξουσιῶν τῆς (εἴαν πρόκειται γιὰ ἀνίλικη ἢ γιὰ δούλη). Πρῶτος ὁ ὁποῖος θέσπισε κανόνες γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι ὁ Μ. Βασιλεῖος. Μὲ τὸν 30ό²⁷ καὶ 53ο²⁸ κανόνα του ὀρίζει τρία ἔτη μετάνοιας γιὰ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος μὲ βία προέβη στὴν ἄρπαγὴ γυναῖκας, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτοὺς πού συνήρῃσαν στὴν πράξη αὐτή. Σέ κάθε περίπτωση βέβαια θά πρέπει νά ἐρευνῶνται τὰ κίνητρα καὶ οἱ προθέσεις, διότι ἐνδέχεται ἡ πράξη τῆς ἄρπαγῆς νά ἦταν προσχεδιασμένη καὶ νά ἔγινε μὲ τὴ συγκατάθεση τῆς γυναῖκας. Ἀργότερα, καὶ ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (451) θέσπισε γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ τὸν 27ο κανόνα τῆς²⁹ μὲ τὸν ὁποῖο ἀπαγόρευσε τὴ βία ἄρπαγὴ γυναῖκας γιὰ νά ὀδηγηθεῖ σέ γάμο, εἴτε αὐτὴ εἶναι ἐλεύθερη, εἴτε δούλη,

²⁴ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ'*, σ. 96.

²⁵ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ'*, σσ. 175, 207.

²⁶ Βλ. τὴν ἐρμηνεία τοῦ Βαλσαμῶνα στὸν 33ο καὶ 52ο κανόνα τοῦ Μ. Βασιλείου, ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ'*, σσ. 176, 208.

²⁷ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ'*, σ. 169.

²⁸ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ'*, σ. 209.

²⁹ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Β'*, σ. 279.

εἴτε ἀκόμα καί ἀρραβωνιασμένη. Γιά τὴν συγκεκριμένη περίπτωση δὲν ἐπιτιμῶνται μόνο ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι προέβησαν στὴν ἐνέργεια τῆς ἀρπαγῆς, ἀλλὰ καὶ ὅσοι συνήρησαν σέ αὐτὴν εἴτε μέ λόγια εἴτε μέ πράξεις. Καί ἂν ἡ συνέργεια ἀφορᾷ σέ κληρικούς τότε αὐτοὶ πρέπει νά καθαιροῦνται, ἐνῶ ἂν ἀφορᾷ λαϊκούς θά πρέπει νά ἀποκόπτονται ἀπὸ τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Ἡ Ἐκκλησία θέσπισε συγκεκριμένους κανόνες γιὰ νά ἀντιμετωπίσει τὸ κοινωνικὸ αὐτὸ φαινόμενο πού ἦταν αἰτία πρόκλησης πολλῶν καὶ μεγάλων προβλημάτων. Σέ ὀρισμένες μάλιστα περιπτώσεις οἱ καταστάσεις μπορεῖ νά ὀδηγοῦσαν ἀκόμα καὶ σέ φόνους. Γι' αὐτὸ οἱ πολιτικοὶ νόμοι στό Βυζάντιο ἐπέβαλαν τὴν διάσπαση ἑνὸς τέτοιου γάμου, ἀκόμα καὶ ἂν οἱ γυναῖκες ἀργότερα συναινοῦσαν στὴ σύναψη τοῦ γάμου³⁰. Ἀντίθετα, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας παρά τὸ γεγονός ὅτι ἀπαγορεύουν τὴν ἀθέλητη ἀρπαγὴ γυναίκας μέ στόχο τὸ γάμο, ἐν τούτοις φαίνονται πρὸς διαλλακτικὸν στὶς περιπτώσεις πού συνανέσει ἡ γυναῖκα, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος μέ τὸν 53ο κανόνα του ὀρίζει ὅτι θά πρέπει νά διερευνεῖται ἡ πρόθεση τῶν προσώπων, καὶ ἂν ἡ ἀρπαγὴ ἦταν προσημαστική, τότε νά μὴν ἐπιβάλλονται ἐπιτίμια ἢ νά ἐπιβάλλονται ἐλαφρότερα ἐπιτίμια ἀνάλογα μέ τὴν περίπτωσιν.

Τέλος, οἱ ἱεροὶ κανόνες ἀσχολοῦνται ὄχι μόνο μέ ὄσους ἀσκοῦν βία, ἀλλὰ καὶ μέ ὄσους δέχονται βία γιὰ διάφορους λόγους. Στὶς περιπτώσεις αὐτές ἀσκεῖται οἰκονομία καὶ ἐπιείκεια καὶ τὰ ἐπιτίμια εἴτε μειώνονται εἴτε δὲν ἐπιβάλλονται. Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, ὅσοι δέχτηκαν βία γιὰ νά ἀρνηθοῦν τὴν πίστιν τους ἢ νά ἀθετήσουν τὴν ὑπόσχεσίν τους, ἢ γενικά νά παρανομήσουν θά πρέπει νά κρίνονται μέ περισσότερη ἐπιείκεια ἀπὸ ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν εὐθύνη τῆς ἐπιβολῆς τῶν ἐπιτιμῶν. Ὁ Μ. Βασίλειος, στὸν 82ο κανόνα του, ὀρίζει σχετικὰ «Καὶ περὶ τῶν ἐπιπορκησάντων, εἰ μὲν ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης παρέβησαν τοὺς ὄρκους, κουφοτέρως ὑπόκεινται ἐπιτιμίαις, ὥστε μετὰ ἕξι ἔτη εἶναι αὐτοὺς δεκτοὺς. Εἰ δὲ ἄνευ ἀνάγκης προδόντες τὴν ἑαυτῶν πίστιν, ἐν δυσὶν ἔτεσι προσκλαύσαντες, καὶ ἐν δυσὶ ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν πέμπτῳ ἐν ὑποπτώσει εὐξάμενοι, καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις ἄνευ προσφορᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς παραδεχθέντες, οὕτω τελευταῖον, ἀξιόλογον δηλαδὴ τὴν μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι, ἀποκατασταθήσονται εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ»³¹.

³⁰ Βλ. σχόλια Ἁγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου στὸν 27ο κανόνα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ΠΗΔΑΛΙΟΝ, σ. 206.

³¹ ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα Δ'*, σ. 248.

ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΡΑΛΛΗ-ΠΟΤΛΗ, Σύνταγμα= ΡΑΛΛΗ Γ. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα τῶν Θείων καί Τερῶν Κανόνων τῶν τε ἀγίων καί πανευφήμων Ἀποστόλων καί τῶν Τερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί Τοπικῶν Συνόδων καί τῶν κατά μέρος ἀγίων Πατέρων*, 6 τόμοι, Ἀθήνησι, 1852-1859 (φωτοτυπική ἀνατύπωση, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνησι 1992 καί φωτοτυπική ἀνατύπωση, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, μέ ἐκτενῆ εἰσαγωγή τοῦ Ἀρχμ. Εἰρηναίου Δελιδίμου, Θεσσαλονίκη 2002).

ΠΗΔΑΛΙΟΝ= ΑΓΑΠΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ - ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, *Πηδάλιον τῆς νοπτῆς νηός τῆς μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας ἥτοι ἅπαντες οἱ ἱεροί καί θεῖοι κανόνες*, Ἀθήνησι 1957.

GAUDEMET JEAN-BASDEVANT BRIGITTE, *Les canons des conciles mérovingiens (Vie-VIe siècles), Texte latin de l'édition C. De Clercq. Introduction, Traduction et notes.* [SC t. 1 No 353, editions du Cerf, Paris, 1989, et SC tome 2 No 354, editions du Cerf, Paris, 1989].

Β. ΦΕΙΔΑ, *Τεροί κανόνες καί καταστατική νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήνησι 1998.